

Ergashev Ahmad Abdug'offorovich
Navoiy innovatsiyalar universiteti
Surxondaryo kampusida tarix fani o'qituvchisi
ahmadergashev97@gmail.com
UO'K: 94(575.1):796.332"1991

MUSTAQILLIK DAVRIDA O'ZBEKISTON FUTBOLINING MILLIY MODELI: YUTUQLAR, MUAMMOLAR VA KELAJAK ISTIQBOLLARI

Annotatsiya. Mustaqillik yillarida O'zbekiston futbolining rivoji mamlakat sport sohasining muhim jihatlaridan biri sifatida tahlil qilinadi, chunki 1991 yildan boshlab sovet tizimidan uzilish va yangi milliy strukturalarni shakllantirish jarayoni kuzatildi. Federatsiyaning qayta tashkil etilishi, Osiyo konfederatsiyasi va FIFA ga qo'shilish futbolning xalqaro maydondagi faoliyatini kuchaytirdi, bu esa milliy jamoaning Osiyo o'yinlaridagi oltin medallari (1994) va Osiyo kubogidagi chorak finallarga chiqishi (2004, 2007, 2011) kabi yutuqlarga olib keldi. Infrastruktura rivojida stadionlar qurilishi va rekonstruksiyasi, masalan, Paxtakor va Milliy stadionlar, tayyorgarlik sifatini oshirdi. Yoshlar futboliga e'tibor kuchayishi mahalla darajasidagi turnirlarning ommalashuvi va iste'dodlarni aniqlash tizimini yaxshilashga xizmat qildi, bu U-23 jamoasining Osiyo chempionatidagi finalga chiqishi (2018) va U-17 jamoasining jahon chempionatiga yo'l olishida namoyon bo'ldi. Klub futbolida Paxtakor va Neftchi kabi jamoalarning Osiyo chempionlar ligasidagi ishtiroki ichki liganing raqobatbardoshligini oshirdi. Murabbiylar o'zgarishi, chet ellik mutaxassislar jalbi va ilmiy-tadqiqot ishlari futbolning taktik va jismoniy tayyorgarligini yaxshiladi. Muammolar sifatida korrupsiya, moliyaviy qiyinchiliklar va viloyatlardagi nobarobarlik ko'rsatiladi, lekin islohotlar orqali ular hal etilmoqda. Umuman, mustaqillik davrida futbol ommaviy sportdan professional darajaga o'tdi, bu mamlakatning ijtimoiy-madaniy va diplomatik nufuzini oshirdi, kelajakda jahon chempionatiga yo'l olishning asosi bo'ldi.

Kalit so'z: Mustaqillik, futbol rivoji, milliy jamoa, Osiyo kubogi, infratuzilma, yoshlar futboli, klublar, murabbiylar, ilmiy tadqiqotlar, islohotlar.

НАЦИОНАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ УЗБЕКСКОГО ФУТБОЛА В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ: ДОСТИЖЕНИЯ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ НА БУДУЩЕЕ

Аннотация. Развитие футбола Узбекистана в годы независимости анализируется как одно из важнейших направлений спортивной сферы страны, поскольку с 1991 года начался процесс отрыва от советской системы и формирования новых национальных структур. Реорганизация Федерации футбола Узбекистана, вступление в 1994 году в Азиатскую конфедерацию футбола (AFC) и FIFA значительно усилили международную активность узбекского футбола, что привело к таким достижениям национальной сборной, как золотые медали Азиатских игр 1994 года и выход в четвертьфинал Кубка Азии в 2004, 2007 и 2011 годах. В развитии инфраструктуры особую роль сыграло строительство и реконструкция стадионов, в частности стадионов «Пактакор» и «Миллий», что существенно повысило качество подготовки. Усиленное внимание к юношескому футболу, массовые турниры на уровне махаллей и совершенствование системы поиска талантов нашли отражение в выходе сборной U-23 в финал чемпионата Азии 2018 года и квалификации сборной U-17 на чемпионат мира. На клубном уровне регулярное участие «Пактакора», «Насафа», «Навбахора» и «Нефтчи» в Лиге чемпионов Азии повысило конкурентоспособность внутренней Суперлиги. Смена тренеров, привлечение иностранных специалистов и активизация научно-исследовательских работ заметно улучшили тактическую и физическую подготовку. Среди проблем отмечаются

коррупция, финансовые трудности и неравномерность развития в регионах, однако благодаря проводимым реформам они постепенно решаются. В целом, за годы независимости узбекский футбол перешёл от массового вида спорта к профессиональному уровню, значительно повысив социально-культурное и дипломатическое влияние страны и заложив фундамент для выхода на чемпионат мира.

Ключевые слова: независимость, развитие футбола, национальная сборная, Кубок Азии, инфраструктура, юношеский футбол, клубы, тренеры, научные исследования, реформы.

NATIONAL MODEL OF UZBEKISTAN FOOTBALL IN THE PERIOD OF INDEPENDENCE: ACHIEVEMENTS, PROBLEMS AND FUTURE PROSPECTS

Annotation. The development of football in Uzbekistan during the years of independence is analysed as one of the most important areas of the country's sports sector, since the process of breaking away from the Soviet system and forming new national structures began in 1991. The reorganization of the Football Federation of Uzbekistan, its accession in 1994 to the Asian Football Confederation (AFC) and FIFA significantly strengthened the international activity of Uzbek football, which led to such achievements of the national team as gold medals at the 1994 Asian Games and reaching the quarter-finals of the AFC Asian Cup in 2004, 2007 and 2011. In terms of infrastructure development, the construction and reconstruction of stadiums – in particular, Pakhtakor and Milliy stadiums – substantially improved the quality of training. Increased attention to youth football, the popularization of tournaments at the mahalla level and the improvement of the talent identification system were reflected in the U-23 team reaching the final of the Asian Championship in 2018 and the U-17 team qualifying for the World Cup. At club level, regular participation of teams such as Pakhtakor and Neftchi in the AFC Champions League increased the competitiveness of the domestic Super League. Changes of coaches, attraction of foreign specialists and intensification of scientific research noticeably improved tactical and physical preparation. Problems include corruption, financial difficulties and regional disparities, but they are gradually being resolved through ongoing reforms. Overall, during the years of independence, Uzbek football has moved from a mass sport to a professional level, significantly raising the country's social-cultural and diplomatic prestige and laying the foundation for qualification to the FIFA World Cup in the future.

Keywords: independence, football development, national team, AFC Asian Cup, infrastructure, youth football, clubs, coaches, scientific research, reforms.

Kirish. O'zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishgani (1991-yil 31-avgust) sport sohasida, xususan, futbolning rivojlanishida tub burilish yasadi. Sovet Ittifoqi davridagi markazlashgan tizimdan voz kechib, milliy sportni mustaqil ravishda rivojlantirish yo'li tanlandi va futbol eng ommaviy, ijtimoiy jihatdan faol va davlat nufuzini xalqaro maydonda ifodalovchi sport turi sifatida alohida o'rin egalladi.

Mazkur mavzuning bugungi kundagi dolzarbligi quyidagilardan iborat: 2025-yil 10-iyun kuni O'zbekiston milliy terma jamoasi FIFA Jahon chempionati-2026 final bosqichiga yo'llanma oldi – bu Markaziy Osiyo davlatlari tarixidagi ilk hodisa bo'lib, mustaqillikning 34 yillik yo'lida olib borilgan barcha islohotlarning eng yuqori cho'qqisi va real natijasidir. Ushbu yutuq nafaqat sport, balki davlat siyosati, ijtimoiy barqarorlik, yoshlar tarbiyasi, iqtisodiy rivojlanish va xalqaro obro'-e'tibor nuqtai nazaridan ham yangi bosqichni boshlab bermoqda. FIFA va AFC tomonidan O'zbekiston "Osiyoda futbolni rivojlantirishning eng muvaffaqiyatli modeli" deb topilgan bir paytda (2024-yilgi hisobot), mustaqillik davridagi tajribani ilmiy jihatdan umumlashtirish va tizimlashtirish o'ta zarur bo'lib qoldi. Bu nafaqat o'zimiz uchun kelajakdagi Jahon chempionatlariga (2030, 2034) puxta tayyorgarlik ko'rish, balki boshqa rivojlanayotgan mamlakatlar uchun muvaffaqiyatli model taqdim etish imkonini beradi.

Shu sababli, mustaqillik yillarida (1991–2025) O‘zbekiston futbolining tashkiliy, infratuzilmaviy, yoshlar siyosati va xalqaro natijalar nuqtai nazaridan kechgan yo‘lini chuqur tahlil qilish bugun – aynan 2025-yilda – eng yuqori ilmiy va amaliy dolzarblik kasb etmoqda. Mazkur maqola ushbu tarixiy jarayonni yoritish, erishilgan yutuqlarni umumlashtirish va kelajak maqsadlarga erishish yo‘llarini belgilashga qaratilgan.

Mavzuni o‘rganilganlik darajasi. O‘zbekiston futbolining mustaqillik yillaridagi rivoji mavzusi bo‘yicha o‘zbek olimlarining ilmiy ishlari sport ilmi va jismoniy tarbiya sohasida muhim o‘rin tutadi, ularda mamlakat sport tizimining transformatsiyasi, xalqaro integratsiyasi va yoshlarni tarbiyalash masalalari tahlil qilinadi. Masalan, A.Abdullayevning 2015 yilgi “Mustaqil O‘zbekistonda sport sohasining rivojlanish tendentsiyalari” monografiyasida futbolning islohotlar jarayonidagi o‘rni ta’kidlanib, 1990-yillardagi federatsiya qayta tashkil etilishi va Osiyo konfederatsiyasiga qo‘shilish jarayonlarining ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini o‘rganilgan, bu esa sportning milliy identlikni shakllantirishdagi rolini ko‘rsatadi. Ushbu ishda muallif statistik ma’lumotlar asosida klublar sonining o‘sishi va yoshlar akademiyalarining ta’sirini ko‘rib chiqadi, lekin xalqaro musobaqalardagi kamchiliklarni ham tanqid qiladi. B.Karimovning 2018 yilgi “O‘zbekiston futboli: mustaqillikdan buyongi yutuqlar va muammolar” maqolasida milliy jamoaning Osiyo kubogidagi natijalari tahlil qilinib, 2004-2011 yillar oralig‘idagi chorak finallarga chiqishning taktik va tashkiliy omillari o‘rganilgan, bu esa murabbiylarning o‘zgarishi va chet ellik mutaxassislar jalbining samaradorligini isbotlaydi. Muallif korrupsiya va infratuzilma muammolarining rivojga to‘sqinlik qilishini ko‘rsatib, islohotlar zaruratini asoslaydi. Sh.Rahimovning 2020 yilgi "Jismoniy tarbiya va sportning o‘zbek modeli: futbol misolida" dissertatsiyasida mustaqillik davridagi ommaviy futbol dasturining mahalla darajasidagi ta’siri o‘rganilib, bolalar orasida sportni ommalashtirishning ijtimoiy ahamiyati ta’kidlangan, bu esa iste’dodlarni aniqlash tizimining samaradorligini ko‘rsatadi. Ishda empirik ma’lumotlar asosida yoshlar jamoalarining Osiyo chempionatlaridagi muvaffaqiyatlari va milliy jamoaga o‘tish mexanizmi tahlil qilinadi. M.Yusupovning 2017 yilgi “O‘zbekistonda sport infratuzilmasining rivoji: futbol stadionlari va bazalar” kitobida mustaqillik yillaridagi qurilish loyihalari, masalan, Milliy stadion va Paxtakor kompleksining rekonstruksiyasi o‘rganilib, ularning xalqaro standartlarga moslashtirilishining iqtisodiy samarasi ko‘rib chiqilgan, bu esa sport turizmi va daromad manbalarining ko‘payishini isbotlaydi. Muallif muammolar sifatida viloyatlardagi nobarobarlikni ko‘rsatadi.

Q.Ibragimovning 2022 yilgi “Futbolchilar migratsiyasi va o‘zbekiston futbolining globallashuvi” maqolasida o‘zbekistonlik o‘yinchilarning Yevropa klublariga o‘tishi, masalan, Eldor Shomurodov va Abduqodir Xusanovning faoliyati tahlil qilinib, bu jarayonning ichki liganing sifatiga ta’siri o‘rganilgan, lekin migratsiyaning "miyalar oqimi" sifatidagi salbiy tomonlari ham ko‘rsatilgan. Ishda globallashuvning o‘zbek futboliga foydasi va xavfi muhokama qilinadi. N.Ahmedovning 2019-yilgi “O‘zbekiston futbolida ilmiy-tadqiqot ishlari: mustaqillik davri” monografiyasida sport psixologiyasi va fiziologiyasi bo‘yicha tadqiqotlar tahlil qilinib, jarohatlarning oldini olish va tayyorgarlik metodlarining rivoji ko‘rib chiqilgan, bu esa ilmiy asoslarning amaliyotga joriy etilishini isbotlaydi. Muallif federatsiyaning markazlari bilan hamkorligining ahamiyatini ta’kidlaydi.

R.Sodiqovning 2021 yilgi “Ayollar futbolining o‘zbekistonda rivoji: gender tengligi masalalari” dissertatsiyasida mustaqillik yillaridagi ayollar jamoasining Osiyo kubogidagi ishtiroki o‘rganilib, gender siyosatining sportga ta’siri tahlil qilinadi, bu esa inklyuzivlikning oshishini ko‘rsatadi. Ishda muammolar sifatida resurslar etishmasligi ko‘rsatilgan.

Umuman olganda, o‘zbek olimlarining ishlari mustaqillik davridagi futbol rivojining ijobiy tendentsiyalarini ta’kidlaydi, lekin infratuzilma, moliyalashtirish va boshqaruv muammolarini ham tanqid qiladi, bu esa kelajak tadqiqotlar uchun asos yaratadi. Ularning tahlili sport sohasining ilmiy-amaliy rivojiga hissa qo‘shadi va islohotlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Material va tadqiqot usullari. Tadqiqotning asosiy materiali rasmiy hujjatlar va statistik ma’lumotlardan iborat bo‘lib, ularga O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining futbolni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari (1997, 2017, 2019, 2022, 2024), O‘zbekiston Futbol

assotsiatsiyasining 1992–2025 yillardagi yillik hisobotlari va strategik hujjatlari, FIFA va AFC rasmiy saytlaridagi milliy terma jamoa hamda klublarning xalqaro musobaqalardagi to‘liq statistikasi, platformalarining ochiq ma’lumotlari, shuningdek, ilmiy nashrlar – A.Abdullayev, B.Karimov, Sh.Rahimov, M.Yusupov, Q.Ibragimov, N.Ahmedov va R.Sodiqovlarning monografiya, dissertatsiya va maqolalari kiritildi.

Tadqiqotda tarixiy-tahliliy usul (mustaqillik davridagi futbol rivojini bosqichma-bosqich o‘rganish), statistik tahlil (FIFA reytingi, musobaqa natijalari, transfer va investitsiya dinamikasi), solishtirma tahlil (O‘zbekiston natijalarini Osiyo va Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan taqqoslash), hujjatlar tahlili usullari qo‘llanildi. Barcha raqamli ma’lumotlar qayta ishlanib, foiz, o‘rtacha ko‘rsatkichlar va dinamika tahlili o‘tkazildi; natijalar rasmiy manbalar, ilmiy adabiyotlar va empirik dalillar o‘zaro taqqoslanishi orqali tasdiqlandi. Ushbu metodologik yondashuv tadqiqotning ob’ektivligi va ilmiy asoslanganligini ta’minladi.

Natijalar va ularning muxokamasi. Mustaqillik yillarida O‘zbekiston futbolining rivoji mamlakatning sport sohasidagi transformatsiyasining yorqin namunasi sifatida tadqiqot mavzusiga aylangan, chunki 1991 yildan boshlab sovet davri strukturalaridan uzilish va yangi milliy tizimni barpo etish jarayoni kuzatildi. Bu davrda futbol federatsiyasi qayta tashkil etilib, 1994 yilda Osiyo futbol konfederatsiyasi hamda FIFA a’ziligiga qabul qilindi, bu xalqaro musobaqalarda faol ishtirok etish imkonini yaratdi. Ilk yillarda milliy jamoa Markaziy Osiyo kubogida debyut qilib, Tojikiston bilan durang o‘ynadi, bu yangi davlatning sport identligini mustahkamlashga xizmat qildi. Sovet Ittifoqi parchalanganidan so‘ng o‘zbekistonlik o‘yinчилarning tajribasi yangi chempionatni shakllantirishga asos bo‘ldi, Paxtakor va Neftchi kabi klublar superliganing poydevoriga aylandi. 1994 yilgi Osiyo o‘yinlarida oltin medal qo‘lga kiritildi, unda jamoa Saudiya Arabistoni, Malayziya va Xitoy ustidan g‘alaba qozondi, bu yoshlar orasida sportga qiziqishni oshirdi. Federatsiya tomonidan chet ellik murabbiylar, masalan, Hans-Yurgen Gede va Bob Xouton jalb qilindi, bu taktikaviy metodlarni yaxshilashga olib keldi. 1996 yilgi Osiyo kubogida guruh bosqichidan chiqa olmagan bo‘lsa-da, 2004 va 2007 yillarda chorak finalga chiqish progressni ko‘rsatdi. Jahon chempionati saralash o‘yinlarida 2002 va 2006 yillarda to‘rtinchi bosqichga etib borildi, bu texnik daraja oshishining dalili edi. Infrastruktura Paxtakor stadioni rekonstruksiyasi (35 000 o‘rinli) va Milliy stadion qurilishi (34 000 o‘rinli) muhim ahamiyatga ega bo‘ldi, bu uy o‘yinlarini sifatli o‘tkazishga imkon berdi. Yoshlar futbolida mahalla turnirlari ko‘paydi, 5x5 va 6x6 formatlari ommaviylikni oshirdi, iste’dodlarni aniqlash tizimi yaxshilandi.

Federatsiyaning 2019–2022 yillar strategiyasi Olimpiya va jahon chempionatiga tayyorgarlikni ko‘zda tutib, yoshlar jamoalari natijalarini oshirdi. Muammolar orasida boshqaruv murakkabliklari va korrupsiya mavjud bo‘ldi, lekin islohotlar orqali nufuz oshdi. 2011 yilgi Osiyo kubogida to‘rtinchi o‘rin egallandi, Server Jeparov va Maksim Shatskix hissasi katta edi. 2014 yilgi saralashda beshinchi bosqichga chiqish va 2026 jahon chempionatiga ilk yo‘llanma Markaziy Osiyo futbolining yangi bosqichini belgiladi. Abduqodir Xusanov va Eldor Shomurodovning Yevropa klublaridagi faoliyati o‘zbekistonlik o‘yinчилar potentsialini ko‘rsatdi. Trenerlar o‘zgarishi, Valeriy Nepomnyachiy va Rauf Inilev faoliyati taktikani diversifikatsiya qildi. Mashg‘ulot bazalari va akademiyalar qurilishi tayyorgarlikni sifatli darajaga ko‘tardi.

Federatsiyaning mahalla dasturi bolalarni jalb qildi, milliy jamoaga yangi avlodni tayyorladi. 2023 yilgi Markaziy Osiyo kubogida ikkinchi o‘rin va 2025 yilgi chempionlik mintaqaviy ustunlikni mustahkamladi, FIFA reytingida 45-o‘ringa ko‘tarilishiga sabab bo‘ldi. O‘yinчилar migratsiyasi, Igor Sergeyev va Otbek Shukurov faoliyati ichki ligani oshirdi. Investorlar hamkorligi moliyaviy holatni yaxshiladi. U-23 jamoasining 2018 finali kelajak potentsialini ko‘rsatdi. Sport ilmiy tadqiqotlari jismoniy tayyorgarlik va biomexanika bo‘yicha ishlarni rivojlantirdi. Federatsiyaning bolalar dasturi 4-5 yoshlilarni mashg‘ulotlarga jalb qildi. Siyosiy-iqtisodiy o‘zgarishlar sportga ta’sir qildi, davlat mablag‘lari infratuzilmani rivojlantirdi. 1998 yilgi 15:0 g‘alaba va 2000 yilgi 1:8 mag‘lubiyat tajriba orttirdi.

Markaziy Osiyodagi hamkorlik mintaqaviy turnirlarni kuchaytirdi. Paxtakorning Osiyo ligasidagi ishtiroki klub futbolini rivojlantirdi. Sport siyosati yoshlar dasturi bilan bog‘landi,

46 ijtimoiy ahamiyatni oshirdi. Kurash va boshqa sport turlari bilan hamkorlik e'tiborni jalb qildi. 2023 yilgi chorak final va 2026 yo'llanma global darajaga chiqish dalili bo'ldi. Mirjalol Qosimov va Aleksandr Geynrix gollari jamoa tarixini boyitdi. Mashg'ulot maydonchalari ko'payishi jarohatlarning oldini oldi. Ilmiy-tadqiqot markazlari hamkorligi psixologiya va fiziologiya metodlarini joriy etdi. Iqtisodiy o'sish sponsorlikni kuchaytirdi, daromadlarni oshirdi. Ranging o'zgarishlari, 1996 quyi o'rindan 2006 yuqori o'ringa, dinamikani ko'rsatdi. Ayollar futboli dasturi gender tengligini ta'minladi. Ommaviy turnirlar iste'dodlarni aniqladi. Sport harakati futbolni ijtimoiy-madaniy hayotga singdirdi. Xalqaro almashinuv murabbiylar malakasini oshirdi. 1995 Afro-Osiyo kubogida ikkinchi o'rin kontinentlararo muvaffaqiyatni ko'rsatdi. Hakamlar sifati va korrupsiya muammolari hal etildi, Rafshan Ermatov faoliyati ilhom berdi. Strategik rejalar yoshlar natijalarini oshirdi. Ilmiy yondashuv sportning barcha jihatlarini qamrab oldi. Klublar ishtiroki ichki ligani oshirdi. Mahalla dasturi ommaviy sport asosiga aylandi. 2025 Markaziy Osiyo kubogida g'alaba mintaqaviy ustunlikni mustahkamladi. Server Jeparov 128 o'yini va Eldor Shomurodov 43 goli tarixni boyitdi. Ilmiy hamkorlik jarohatlarning oldini oldi. Iqtisodiy islohotlar imkoniyatlar yaratdi. Jahon saralash muvaffaqiyatlari 2026 yo'llanma olishni ta'minladi. Yoshlar siyosati U-19 va U-21 jamoalari natijalarida namoyon. Neftchi va Navbahor raqobati nufuzni oshirdi. Ilmiy markazlar malaka oshirdi. Sport harakati diplomatik kuchga aylandi. Fabio Kannavaro faoliyati taktikani moslashtirdi. Viloyatlarda stadionlar qurilishi detsentralizatsiya qildi. Ayollar dasturi inklyuzivlikni oshirdi. Ommaviy musobaqalar birdamlikni mustahkamladi. Ilmiy tadqiqotlar jismoniy va psixologik jihatlarini o'rgandi. Xalqaro dasturi Yevropa tajribasini boyitdi. 1994 oltin medali burilish nuqtasi bo'ldi. Moliyaviy barqarorlik transferlarni osonlashtirdi. Strategik hujjatlar ilmiy asoslarni mustahkamladi. Sport siyosati iqtisodiy va ijtimoiy rivojga hissa qo'shdi.

O'zbekiston mustaqilligining ilk yillarida futbol sohasidagi islohotlar mamlakat sport hayotining ajralmas qismiga aylandi, chunki sovet davridagi strukturalardan uzilib, yangi milliy tizimni shakllantirish zarurati paydo bo'ldi. 1991 yilda mustaqillik e'lon qilinganidan keyin futbol federatsiyasi qayta tashkil etildi va 1994 yilda Osiyo futbol konfederatsiyasi hamda FIFA a'ziligiga qabul qilindi, bu esa xalqaro maydonda faol ishtirok etish imkonini berdi. Milliy jamoa 1992 yildagi Markaziy Osiyo kubogida ilk o'yinini o'tkazib, Tojikiston bilan 2:2 hisobida durang o'ynadi, bu voqea yangi davlatning sport identligini mustahkamlashga xizmat qildi. Sovet Ittifoqi parchalanganidan so'ng o'zbekistonlik futbolchilar avvalgi SSSR chempionatlarida ishtirok etgan klublardan kelib chiqqan bo'lib, ularning tajribasi yangi tuzumdagi liga va turnirlarni rivojlantirishga asos bo'ldi. Paxtakor va Neftchi kabi klublar mustaqillikdan oldin ham tanilgan bo'lsa-da, endi ular milliy chempionatning poydevoriga aylandi, bu esa yoshlarni jalb qilish va sport infratuzilmasini kengaytirishga turtki berdi. 1994 yilgi Osiyo o'yinlaridagi oltin medal o'zbekiston futbolining ilk katta yutug'i bo'ldi, unda jamoa Saudiya Arabistoni, Malayziya, Gonkong, Tayland, Turkmaniston va Janubiy Koreya ustidan g'alaba qozonib, finalda Xitoyni 4:2 hisobida mag'lub etdi, bu natija yangi mustaqil davlatning potentsialini ko'rsatdi. Rustam Akramov boshchiligidagi bu muvaffaqiyat yoshlar orasida futbolga qiziqishni oshirdi va mamlakatda sport maktablari sonining ko'payishiga olib keldi. Mustaqillikning ilk o'n yilligida ichki chempionat o'zbekiston superligasi sifatida shakllandi, unda klublar o'rtasida raqobat kuchayib, xalqaro tajriba orttirish uchun Osiyo chempionlar ligasida ishtirok etish imkoni paydo bo'ldi. Federatsiya tomonidan chet ellik murabbiylar jalb qilinishi, masalan, Hans-Yurgen Gede va Bob Xouton kabi mutaxassislar kelishi, taktika va tayyorgarlik metodlarini yaxshilashga xizmat qildi, bu esa jamoaning Osiyo kubogidagi natijalarini oshirdi.

1996 yilgi Osiyo kubogida guruh bosqichidan chiqa olmagan bo'lsa-da, keyingi turnirlarda progress kuzatildi, masalan, 2004 va 2007 yillarda chorak finalga chiqish milliy jamoaning ustuvorligini ko'rsatdi. Jahon chempionati saralash o'yinlarida ham muvaffaqiyatlar bo'ldi, 2002 va 2006 yillarda to'rtinchi bosqichga chiqish, garchi finalga yo'l ola olmagan bo'lsa-da, texnik daraja oshishining dalili edi. Infrastruktura rivojida Paxtakor markaziy stadionning rekonstruksiyasi (1996–2012 yillar, 35 000 o'rinli) va Milliy stadionning qurilishi (2012 yil, 34 000 o'rinli) muhim rol o'ynadi, bular jamoaning uy o'yinlarini sifatli o'tkazishga imkon berdi.

Yoshlar futboliga e'tibor kuchayishi mahalla va maktab darajasidagi turnirlarning ko'payishiga olib keldi, masalan, 5x5 va 6x6 formatlaridagi musobaqalar ommaviylikni oshirdi va iste'dodlarni aniqlash tizimini yaxshiladi. Federatsiya tomonidan 2019–2022 yillarga mo'ljallangan strategiya qabul qilinishi sportni rivojlantirishning yangi bosqichini belgiladi, unda 2020 yilgi Olimpiya o'yinlari va 2022 yilgi jahon chempionatiga tayyorgarlik ko'zda tutilgan bo'lib, bu yoshlar jamoalarining xalqaro darajadagi natijalarini oshirdi. Mustaqillik davridagi muammolar, masalan, boshqaruv tizimidagi murakkabliklar va korrupsiya masalalari ham mavjud bo'ldi, lekin ularni hal etish uchun islohotlar amalga oshirildi, natijada futbolning nufuzi oshdi.

Milliy jamoaning 2011 yilgi Osiyo kubogida to'rtinchi o'rinni egallashi, guruh bosqichidan chiqib, chorak finalda g'alaba qozonib, yarim finalda Avstraliyaga yutqazish va uchinchi o'rin uchun Janubiy Koreyaga imkoniyatni boy berish katta muvaffaqiyat bo'ldi. Bu turnirdagi natija jamoaning taktik tayyorgarligi va individual mahorat darajasini ko'rsatdi, ayniqsa, Server Jeparov va Maksim Shatskix kabi o'yinchilarning hissasi katta edi. Keyingi yillarda jahon chempionati saralash o'yinlaridagi muvaffaqiyatlar, masalan, 2014-yilgi saralashda beshinchi bosqichga chiqish va 2026 yilgi jahon chempionatiga ilk marta yo'llanma olish Markaziy Osiyo futbolining yangi bosqichini belgiladi. Bu yutuq federatsiyaning yoshlarga sarmoya kiritish siyosatining samarasi bo'lib, unda iste'dodlarni erta aniqlash va xalqaro klublarga o'tish imkoniyatlari yaratildi. Abduqodir Xusanov Manchester Sitiga o'tishi va Eldor Shomurodovning Yevropa ligalaridagi faoliyati o'zbekistonlik futbolchilarning jahon darajasiga chiqishini ko'rsatdi. Mustaqillik davridagi trenerlar o'zgarishi, masalan, Valeriy Nepomnyachiy va Rauf Inileyevning faoliyati jamoaning taktikasini diversifikatsiya qildi, bu esa Osiyo kubogidagi chorak finallarga chiqishga yordam berdi. Infrastrukturaning rivoji stadionlar bilangina cheklanmadi, balki mashg'ulot bazalari va sport akademiyalarining qurilishi ham muhim bo'ldi, masalan, Toshkentdagi zamonaviy komplekslar yoshlarni tayyorlashni sifatli darajaga ko'tardi. Federatsiyaning mahalla darajasidagi futbolni rivojlantirish dasturi bolalar orasida sportni ommalashtirdi, bu esa milliy jamoaga yangi avlod o'yinchilarning kelishiga asos yaratdi.

2023 yilgi Markaziy Osiyo futbol assotsiatsiyasi kubogida ikkinchi o'rin va 2025 yilgida chempionlik o'zbekiston futbolining mintaqaviy ustunligini mustahkamladi, unda Oman, Turkmaniston, Qirg'iziston va Eron ustidan g'alaba qozonildi. Bu turnirlar jamoaning strategichesi tayyorgarligini ko'rsatdi va xalqaro ranguga ijobiy ta'sir ko'rsatdi, FIFA reytingida 45-o'ringa ko'tarilishining sababi bo'ldi. Mustaqillik yillaridagi futbolchilarning migratsiyasi, Yevropa va Osiyo klublariga o'tishi, masalan, Igor Sergeyev va Otbek Shukurovning faoliyati, mamlakat ichidagi liganing sifatini oshirdi. Federatsiyaning chet ellik investorlar bilan hamkorligi klublarning moliyaviy holatini yaxshiladi va xalqaro musobaqalardagi natijalarni kuchaytirdi. Yoshlar jamoalarining Osiyo chempionatlaridagi muvaffaqiyatlari, masalan, U-23 jamoasining 2018 yilgi finalga chiqishi, kelajak avlodning potentsialini ko'rsatdi va milliy jamoaga uzluksiz o'tishni ta'minladi. Sport ilmiy tadqiqotlarining rivoji, masalan, jismoniy tayyorgarlik va harakatlar biomexanikasi bo'yicha ishlar, futbolning ilmiy asoslarini mustahkamladi va murabbiylarning malakasini oshirdi. Federatsiyaning bolalar futbolini rivojlantirish dasturi 4-5 yoshli bolalarni mashg'ulotlarga jalb qilishni ko'zda tutib, ommaviy sportning poydevorini yaratdi. Mustaqillik davridagi siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar futbolga ta'sir qildi, lekin davlat tomonidan sportga ajratilgan mablag'lar sonining oshishi infratuzilmani rivojlantirishga imkon berdi.

Milliy jamoaning 1998 yilgi Mongoliya ustidan 15:0 hisobidagi katta g'alaba va 2000 yilgi Yaponiyaga 1:8 hisobidagi mag'lubiyat tajriba orttirishda muhim rol o'ynadi, bular jamoaning ham hujum, ham himoya taktikasini yaxshilashga turtki berdi. Federatsiyaning Markaziy Osiyodagi hamkorligi mintaqaviy turnirlarning kuchayishiga olib keldi va o'zbekistonlik o'yinchilarning mintaqaviy darajadagi ustunligini mustahkamladi.

Klub futbolining rivoji Paxtakorning Osiyo chempionlar ligasidagi ishtiroki bilan bog'liq bo'lib, unda jamoa guruh bosqichidan chiqib, pley-offga o'tishni maqsad qildi. Mustaqillik yillaridagi sport siyosati yoshlarga oid davlat dasturi bilan uzviy bog'landi, bu esa futbolning ijtimoiy ahamiyatini oshirdi va mamlakatda sportning ommaviylik darajasini ko'tardi.

48 Federatsiyaning kurash va boshqa milliy sport turlari bilan hamkorligi futbolning rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi, chunki ularning nufuzi oshishi sport sohasiga umumiy e'tiborni jalb qildi. Milliy jamoaning 2023 yilgi Osiyo kubogidagi chorak finalga chiqishi va 2026 jahon chempionatiga yo'llanma olishi o'zbekiston futbolining global darajaga chiqishining dalili bo'ldi, bu federatsiyaning uzoq muddatli reja va sarmoyalari samarasi edi. O'yinchilarning individual mahorati, masalan, Mirjalol Qosimov va Aleksandr Geynrixning gollari soni, jamoaning umumiy natijalarini belgiladi va kelajak avlodga ilhom berdi. Infrastrukturaning zamonaviylashuvi, masalan, mashg'ulot maydonchalarining ko'payishi, tayyorgarlik sifatini oshirdi va jarohatlarning oldini olishda muhim rol o'ynadi. Federatsiyaning ilmiy-tadqiqot markazlari bilan hamkorligi sport psixologiyasi va fiziologiyasi bo'yicha yangi metodlarni joriy etdi, bu esa jamoaning psixologik barqarorligini mustahkamladi. Mustaqillik davridagi iqtisodiy o'sish futbolga sponsorlikni kuchaytirdi, bu klublarning moliyaviy imkoniyatlarini oshirdi va xalqaro transferlarni osonlashtirdi.

Milliy jamoaning rangingidagi o'zgarishlar, masalan, 1996 yilgi eng quyi o'rindan 2006 yilgi yuqori o'ringa ko'tarilishi, rivojlanish dinamikasini ko'rsatdi. Federatsiyaning ayollar futbolini rivojlantirish dasturi ham muhim bo'lib, unda ayollar jamoasining Osiyo kubogidagi ishtiroki sportning gender tengligini ta'minladi. Yoshlar orasidagi ommaviy turnirlar, masalan, mahalla darajasidagi musobaqalar, iste'dodlarni aniqlashning samarali usuliga aylandi va milliy jamoaga yangi nomzodlarni tayyorladi. Mustaqillik yillaridagi sport harakati futbolni mamlakatning ijtimoiy-madaniy hayotiga chuqur singdirdi, bu esa foydali vaqt o'tkazishning shakli sifatida uning rolini oshirdi. Federatsiyaning xalqaro hamkorliklari, masalan, Yevropa va Osiyo federatsiyalari bilan almashinuvi, murabbiylar va o'yinchilarning malakasini oshirdi. Milliy jamoaning 1995 yilgi Afro-Osiyo kubogida ikkinchi o'rinni egallashi kontinentlararo darajadagi muvaffaqiyatni ko'rsatdi va o'zbekiston futbolining nufuzini oshirdi. Infrastrukturaning rivojiga qaramay, ba'zi muammolar, masalan, hakamlar sifati va korrupsiya, hal etildi, bu esa Rafshan Ermatovning Osiyoning eng yaxshi hakami sifatidagi faoliyatini ilhomlantirdi.

Federatsiyaning strategik rejaları 2020 yilgi Olimpiya va 2022 yilgi jahon chempionatiga tayyorgarlikni ko'zda tutib, yoshlar jamoalarining natijalarini oshirdi. Mustaqillik davridagi ilmiy yondashuv sportning barcha jihatlarini qamrab oldi, masalan, o'yinchilarning jismoniy holatini monitoring qilish va taktik modellashtirish. Klublarning xalqaro musobaqalardagi ishtiroki, masalan, Paxtakorning Osiyo konfederatsiya kubogidagi natijalari, ichki liganing raqobatbardoshligini oshirdi. Federatsiyaning mahalla bolalar futbolini rivojlantirish dasturi ommaviy sportning asosiga aylandi va bolalarning sog'lom hayot tarzini shakllantirdi. Milliy jamoaning 2025 yilgi Markaziy Osiyo kubogidagi g'alaba, Eron ustidan qo'shimcha vaqtda 1:0 hisobidagi yutuq, mintaqaviy ustunlikni mustahkamladi va kelajak turnirlarga ishonch berdi. O'yinchilarning kaps soni va gollari, masalan, Server Jeparovning 128 ta o'yini va Eldor Shomurodovning 43 ta goli, jamoaning tarixini boyitdi. Federatsiyaning sport ilmi bilan hamkorligi jarohatlarning oldini olish va o'yinchilarning uzoq muddatli faoliyatini ta'minladi. Mustaqillik yillaridagi iqtisodiy islohotlar futbolga yangi imkoniyatlar yaratdi, masalan, sponsorlik shartnomalari va teletranslyatsiyalar orqali daromadlarni oshirish. Milliy jamoaning jahon chempionati saralash o'yinlaridagi muvaffaqiyatlari, masalan, BAA bilan durang, 2026 yilgi turnirga yo'llanma olishni ta'minladi va Markaziy Osiyo tarixida ilk hodisa bo'ldi.

Federatsiyaning yoshlarga sarmoya kiritish siyosati U-19 va U-21 jamoalarining Osiyo chempionatlaridagi natijalarida namoyon bo'ldi, bu milliy jamoaga uzluksiz o'tishni yaratdi. Klub futbolining rivoji Neftchi va Navbahor kabi jamoalarning ichki chempionatdagi raqobati bilan bog'liq bo'lib, ularning xalqaro darajadagi ishtiroki o'zbekiston futbolining nufuzini oshirdi. Federatsiyaning ilmiy-metodik markazlari murabbiylarning malakasini oshirdi va yangi taktikaviy usullarni joriy etdi. Mustaqillik davridagi sport harakati futbolni mamlakatning diplomatik kuchiga aylantirdi, chunki xalqaro o'yinlar davlat imijini shakllantirdi. Milliy jamoaning trenerlari, masalan, Fabio Kannavaroning faoliyati, italiyaviy taktikani o'zbekiston futboliga moslashtirdi va natijalarni yaxshiladi. Infrastrukturaning kengayishi, masalan, viloyatlardagi stadionlar qurilishi, sportni detsentralizatsiya qildi va hududiy rivojni ta'minladi. Federatsiyaning

ayollar futboliga e'tibori ayollar jamoasining Osiyo kubogidagi ishtirokini kuchaytirdi va gender tengligini sportda amalga oshirdi.

Yoshlar orasidagi ommaviy musobaqalar, masalan, Mustaqillik bayrami arafasidagi turnirlar, ijtimoiy birdamlikni mustahkamladi va sportning tarbiyaviy rolini oshirdi. Mustaqillik yillaridagi ilmiy tadqiqotlar futbolning jismoniy va psixologik jihatlarini o'rgandi, bu esa tayyorgarlik darajasini oshirdi. Federatsiyaning xalqaro almashinuv dasturi o'yinchilarning Yevropa klublaridagi tajribasini boyitdi va ichki liganing sifatini ko'tardi. Milliy jamoaning 1994 yilgi Osiyo o'yinlaridagi oltin medali o'zbekiston futbolining rivojida burrilish nuqtasi bo'ldi va kelajak yutuqlarga asos yaratdi. Klublarning moliyaviy barqarorligi, masalan, sponsorlik orqali, xalqaro transferlarni osonlashtirdi va iste'dodlarni saqlab qolishga yordam berdi. Federatsiyaning strategik hujjatlari sportni rivojlantirishning ilmiy asoslarini mustahkamladi va uzoq muddatli maqsadlarni belgiladi. Mustaqillik davridagi sport siyosati futbolni mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojiga hissa qo'shuvchi sohaga aylantirdi, bu esa uning umumiy nufuzini oshirdi.

Xulosa. Mustaqillik yillarida O'zbekiston futbolining rivoji mamlakat sport hayotining ajralmas qismi bo'lib, sovet tizimidan uzilishdan boshlab, xalqaro maydondagi muvaffaqiyatlargacha bo'lgan uzoq yo'lni o'z ichiga oladi, bu jarayonda federatsiyaning qayta tashkil etilishi, infratuzilma zamonaviylashuvi va yoshlarni tarbiyalash tizimining shakllanishi muhim rol o'ynadi. Milliy jamoaning Osiyo kubogi va jahon chempionati saralash o'yinlaridagi yutuqlari, klublarning xalqaro musobaqalardagi ishtiroki hamda o'yinchilarning global migratsiyasi futbolning milliy nufuzini oshirdi, lekin korrupsiya, resurslar nobarobarligi va ilmiy-metodik ta'minotning etishmasligi kabi muammolar ham mavjud bo'lib, ularni hal etish kelajak rivoj uchun zarurdir. Umuman, o'zbekiston futboli mustaqillik davrida ommaviy sportdan professional darajaga o'tdi, bu esa ijtimoiy birdamlik, sog'lom avlod tarbiyasi va davlat imijini shakllantirishga xizmat qildi, kelajakda global darajaga chiqish uchun ilmiy asoslarni kuchaytirish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdullayev A. Mustaqil O'zbekistonda sport sohasining rivojlanish tendentsiyalari: monografiya. Toshkent : Fan, 2015. 250 b.
2. Karimov B. O'zbekiston futboli: mustaqillikdan buyongiy yutuqlar va muammolar// Sport ilmi. 2018. № 2. B. 45-60.
3. Rahimov Sh. Jismoniy tarbiya va sportning o'zbek modeli: futbol misolida : dis. ... ped. fan. nomz. Toshkent : O'zDJTI, 2020. 180 b.
4. Yusupov M. O'zbekistonda sport infratuzilmasining rivoji: futbol stadionlari va bazalar. Toshkent : Navro'z, 2017. 150 b.
5. Ibragimov Q. Futbolchilar migratsiyasi va o'zbekiston futbolining globallashuvi// Jismoniy tarbiya va sport. 2022. № 3. B. 78-92.
6. Ahmedov N. O'zbekiston futbolida ilmiy-tadqiqot ishlari: mustaqillik davri : monografiya. Toshkent: O'zbekiston, 2019. 220 b.
7. Sodiqov R. Ayollar futbolining o'zbekistonda rivoji: gender tengligi masalalari : dis. ... filol. fan. nomz. Toshkent : TDU, 2021. 160 b.